

RUSÇANIN KELİME HAZNESİNİN ÖĞRETİMİNDE SEMASYOLOJİK VE ONOMASYOLOJİK YAKLAŞIMLAR

SEMASIOLOGICAL AND ONOMASIOLOGICAL APPROACHES IN VOCABULARY TEACHING OF RUSSIAN LANGUAGE

Leyla Çiğdem DALKILIÇ

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, lcdalkilic@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Mart 2021
Kabul edildiği tarih: 5 Mayıs 2021
Yayınlanma tarihi: 24 Haziran 2021

Article Info

Date submitted: 1 March 2021
Date accepted: 5 May 2021
Date published: 24 June 2021

Anahtar sözcükler

Rusça; Semasyoloji; Onomasyoloji; Eş Anlamlılık; Çok Anlamlılık, Sentagma; Paradigma

Keywords

Russian Language; Semasiology; Onomasiology; Synonym; Polysemy; Syntagma, Paradigm

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2021.61.1.1.1

Öz

Yabancı dil eğitiminde öğrencinin dile olan hâkimiyeti, dili kullanmadaki başarısı, sözcük dağarcığını doğru ve etkili kullanması ile doğrudan bağlantılıdır. Bununla birlikte, eğitmen tarafından kelimelerin doğru bir biçimde anlatılması ve aktarılabilmesi de öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkilemektedir. Rus dilinin kelime haznesi Türkçeye oranla hem daha fazladır, hem de çok anlamlı ve eş anlamlı kelimelerin sayısal olarak yoğun olduğu bir dildir. Tıpkı gramer kategorilerinde ve diğer alanlarının öğretilmesinde olduğu gibi, dilin sözcüklerinin öğretilmesinde de zorluklar yaşanmaktadır. Bu çalışmada Rusçanın kelime öğretimi sırasında ortaya çıkan zorluklar, çok anlamlılık ve eş anlamlılık kavramları çerçevesinde örnek incelemeleri ile ele alınmaktadır. Bununla birlikte bu kelimelerin anlamlarının öğretilmesinde izlenmesi önerilen anlambilimin anlam inceleme alanlarından olan semasyolojik ve onomasyolojik yaklaşımlardan da söz edilmektedir. Bu çalışmada amaç, kelime öğretimi sırasında sadece kelimelerin birincil anlamlarının verilmesinin yeterli olmadığını göstermek, anlamdan şekle ve şekilden anlama yaklaşımların özellikle çok anlamlı ve eş anlamlı kelimelerin öğretilmesinde nasıl kullanılabileceğini göstererek farkındalık yaratmaktır.

Abstract

In teaching foreign language, the students proficiency and their success in using the language are closely related to the correct and effective usage of the vocabulary. At the same time, the correct description and transfer of the words by the teacher also affects the learning processes of the students. Besides the Russian language has stronger vocabulary than Turkish and has much more polysemous words and synonyms. Teaching vocabulary has similar difficulties as teaching the grammar categories and other areas of the language. The difficulties in teaching Russian vocabulary to foreigners are discussed in this study within the framework of the concepts of polysemous words and synonyms, including the analysis of examples. Moreover the semasiological and onomasiological approaches, which are among the semantic study areas of semantics are recommended to be followed in teaching the meanings of the words. The aim of this study is to show that during the vocabulary teaching it is not enough to give only the primary meanings of the words, but it is important to raise the awareness by showing how approaches «from meaning to form» and «from form to meaning» can be used, especially in teaching polysemous words and synonyms.

Giriş

Bir dilin eğitimi sürecinde dilin kelime haznesinin öğretilmesi, öğrencinin dili öğrenebilmesi için gerekli olmasının yanı sıra, konuşma, dinleme, anlama ve yazma becerileri ile doğrudan ilintili olduğundan dil bilgisini geliştirmesi için önemli bir konudur. Bu bakımdan kelime bilgisi, dili kullanma becerileri üzerine doğrudan etki etmesi sebebiyle de iletişimin temelini oluşturmaktadır. Dildeki kelimelerin hem yapısal hem anlamsal hem işlevsel hem de sözdizimi açısından özelliklerini bilmeyen bir öğrenci, kelimelerin nerede ve nasıl kullanması gerektiğini bilemeyeceği gibi, dili kullanımı esnasında sık sık hatalar yapabilmektedir. Dilin sözlü ve yazılı olarak iki

türe ayrılması, kelimelerin kullanım alanlarını etkilemekle beraber, dilde kelime öğrenme sürecini zorlaştırdığı gibi, kimi durumlarda da anlaşılmasını güçleştirebilmektedir. Bununla birlikte kültürler arası farkların dile de yansımaları sonucunda her bir milletin dil kullanımında, kendince oluşmuş olan dil dünya görüşünün de etkileri ile kelimelerin veya anlamların kullanımında yabancı dili öğrenen kişi için bilişsel ve düşünsel süreçlerde kendince alışılmış olagelenden sapmalar yaşanabilmektedir. Söz gelimi, Türkçe ve Rusçadaki “uzun” kelimesinin kullanım alanları birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Türkçede “uzun” sıfatı kendinden sonra gelecek olan birçok isim ile sorunsuz olarak eşleşerek anlamsal uyum sergileyebilir: *uzun ağaç, uzun elbise, uzun zaman, uzun yol, uzun saç, uzun tırnaklar* gibi kavramlarla söz konusu sıfat sorunsuz bir şekilde ve kelimeler arasında sonsuz bir uyum ile kullanılabilirken, Rusçada kelimelerin yan yana gelebilmelerinde bazı sınırlamalar mevcuttur. Rus dilinde “uzun” kelimesine karşılık gelen üç dil birimi bulunmaktadır. Bunlar: *длинный, долгий, высокий* sıfatlarıdır. Rusçada *длинный* sıfatı cisimlerin özelliklerini (*длинное платье – uzun elbise, длинная стена – uzun duvar, длинные волосы – uzun saçlar*), zaman dilimlerini (*длинный день – uzun gün, длинный перерыв – uzun ara, самое длинное время – en uzun zaman*) belirtirken kullanılır. Bu kelimenin dışında Rus dilinde ölçülmesi mümkün olmayan ya da böyle bir gerekliliği bulunmayan uzun araların betimlenmesi için kullanılan bir başka sözcük daha dilde mevcuttur. Bu da *долгий* sıfatıdır. Bu sıfat genel olarak uzunluğu ölçülemeyecek kadar uzun bir zamandan bahsedildiğinde sıklıkla kullanılmakla birlikte (*долгое время – uzun zaman*), genellikle kat edilmesi için uzun mesafe ve uzun zaman dilimi gerektiren kavramları kendinde barındıran *дорога, путь* (yol) gibi sözcüklerle kullanıldığında *длинный* sıfatı ile birbirinin yerine geçebilirler (*долгая дорога = длинная дорога – uzun yol; долгий путь = длинный путь – uzun yol*) (Demiriz 26). Aşağıdan yukarıya doğru çizilen bir uzunluk söz konusu ise, örneğin, *uzun ağaç, uzun (boyu) çocuk* gibi ifadelerde *высокий* sıfatı kullanılmalıdır. Bu bakımdan *длинный* sıfatı mesafe, zaman ve yatay konumdaki uzun nesnelere için “uzun” anlamında kullanılabilirken, *долгий* mesafe ve zaman aralığı söz konusu olduğunda “uzun” anlamında kullanılabilir. *Высокий* sıfatı ise cismin dikey uzunluğu söz konusu olduğunda “uzun” anlamı ile kullanılmaktadır. Rus dili öğreniminde kelimeler arası uyum¹ meselesi sözcüklerin öğrenilmesinde bir başka zorlu noktayı içerisinde barındırdığı gibi, kelimelerin anlamlarının da çok yönlü olması bu zorlu noktaların bir başka boyutunu yansıtmaktadır.

¹ Rusçası лексическая сочетаемость.

Kelime haznesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarda leksikoloji çerçevesinde sözcük ve ifadelerin kavramsal anlamları incelenmektedir. Bununla birlikte dil birimlerin anlamlarını inceleyen bir başka bilim dalı olan anlambilim de ön plana çıkmaktadır. Dilin en önemli yapı taşı olan anlambilim, bir anlamın ifade edilmesi ve algılanmasında anlaşılabilir olma açısından önemli bir rol oynarken dilin başta işlevsel olmak üzere diğer görevlerine de aracılık eder. Anlambilim, dilin hem söz varlığı hem de gramer yapısını inceler; başka bir ifadeyle bir sözcüğün hem kavramsal anlamını hem de bu kavramın ortaya konmasında kullanılan dil araçlarının özelliklerini ele alır. Bu çerçevede varlıkların anlamlarının incelenmesi iki alan çerçevesinde gerçekleşmektedir. Alanlardan biri sözcüğün hangi kavramla ilintili olduğu ve hangi anlamları içerdiği üzerinde yoğunlaşırken, diğeri ise kavramdan yola çıkarak, bu kavramın dildeki ifadelerini tespit eder. Birinci alan semasyoloji, ikinci alan ise onomasyoloji olarak adlandırılır:

1) Semasyoloji = Şekilden anlama (от формы к значению)

2) Onomasyoloji = Anlamdan şekle (от значения к форме)

Semasyoloji, *şekilden anlama*, “söylemin ifadesel yönünden şeklinden, anlamsal yönüne” dinleyen odak noktasını yansıtırken; onomasyoloji, yani *anlamdan şekle* “söylemin anlamsal yönünden, ifadesel yönüne, şekline yapısına” konuşanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda anlambilim çerçevesinde kelime incelemeleri iki yaklaşım temelli olarak gerçekleştirilmektedir.

İletişim esnasında konuşan kişi, zihninde bir metin oluşturup hangi kelimeler aracılığı ile düşüncelerini aktarabileceğini seçer. Bunu yaparken anlamdan yola çıkarak bu anlamın hangi biçimde olduğunu belirler, diğeri bir deyişle anlamdan şekle doğru yol alır. Söylemek istediklerini oluştururken, konuşan kişi kendisine şu soruyu yöneltir: “Hangi kelime veya kelimeler yardımıyla kafamda beliren bu düşünceyi aktarabilirim?” Konuşmacı benzer anlamı yansıtan birçok sözcük içerisinde anlamını belirlediği kelimeyi seçerek söylemek istediklerini ifade eder, yani anlam aktarmasını gerçekleştirir. Örneğin, herhangi bir nesne veya kişiye karşı olumlu bir duygu veya yaklaşımı aktarmak için zihinde önce bu düşünce ve duygulara sahip kelimeler dizisi belirir. Aktarılmak istenen anlam, mesela güzellik olgusu “*красивый*” (güzel) kelimesi belirlendikten sonra, bu kelime baz alınarak belirtilmek istenen kavramı ifade edebilecek diğeri seçenekler akılda belirir: *хороший* (iyi), *как на картине* (tıpkı bir resimdeki gibi), *интересный* (ilginç), *прекрасный* (harika), *красота* (güzellik), *блестящий* (göz alıcı), *божественный* (ilahi), *великолепный* (muhteşem) vb. Bu seçenekler sonucunda konuşan kişi, düşüncesine en uygun

ifadeyi seçer. Söz gelimi bir resmin güzelliğini yansıtabilecek kendince en iyi dil aracını seçerek bunu aktarır: *великолепная картина!* (*muhteşem bir resim!*).

Dinleyen ise, konuşanın sözlerini duyar, oluşturduğu metni algılar, söylenen ifadenin olumlu duygu yansıtan bir kelime olduğunu idrak eder, bunu yaparken de şekilden anlama doğru ilerler. Bu durumu bir tablo ile açıklayacak olursak:

Tablo 1: Konuşan ve dinleyen açısından sözcük algısı

Kişiler	Aklıda beliren soru	İletişimde anlaşılan:	Yöntem	İnceleme alanı
Konuşan	Söylemek istediğimi en iyi nasıl ifade ederim?	Konuşanın söylediği ifade: Великолепная картина! Muhteşem resim!	Anlamdan şekle	Onomastik yaklaşım
Dinleyen	Burada söylenmek istenen nedir?	Dinleyenin anladığı ifade: Великолепная картина! Demek ki Güzel bir resim	Şekilden anlama	Semasyolojik yaklaşım

Konuşan söylemek istediğini sonsuz kelimeler dizisi içerisinde en uygun olanı ayıklayarak aktarırken, dinleyen ise söylenin aktardıklarından çıkarım yaparak, daha doğrusu, dile getirilen kelimenin göstereninden (biçiminden) yola çıkarak anlamı belirler. Böyle bir yaklaşım esasında hem dildeki kavramların nelere karşılık geldiklerini açıklayabileceğinden hem de bir kavramı aktarırken en doğru ve en uygun şekilde hangi ifadelerin kullanılabileceğini ortaya koyabildiğinden ötürü dildeki kelimelerin daha iyi anlaşılıp öğrenilmesini sağlar.

Bu çalışmada Rus dilinin kelime haznesinin öğretilmesi ve öğrenilmesi sürecinde şekilden anlama (semasyoloji) ve anlamdan şekle (onomasyoloji) dayalı yaklaşımlarla kelime incelemelerinin nasıl yapılabileceği eş anlamlılık ve çok anlamlılık kavramları ve bu kavramlara ait örnek incelemeleri üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Şekilden anlama, diğer adıyla, semasyolojik yaklaşım ile de çok anlamlı kelimelerin; anlamdan şekle, diğer bir deyişle, onomasyolojik yaklaşım ile eş anlamlı kelimelerin incelemesi yapılacaktır. Bununla, semasyolojik ve onomasyolojik yaklaşıma dayalı kelime ve anlam incelemelerinin bilhassa eş anlamlı ve çok anlamlı kelimelerin öğrenilmesinde ne gibi faydalar sağlayabileceği gösterilmeye çalışılacaktır. Söz konusu yaklaşımların çerçevesi genel hatları ile ele alınarak örnek cümle incelemeleri ile araştırma derinleştirilecektir. Bu çalışmada

amaç, Rusçanın kelime haznesinin öğrenilmesine ilişkin zorlukları ortaya koymak, bu zorlukların giderilmesinde ise semasyolojik ve onomasyolojik yaklaşımların nasıl yol gösterici yöntemler olabileceğini göstermektir.

Yöntem

Çalışmamızda dört temel yöntem izlenmiştir: Bunlar; eş zamanlılık, örneklendirme, istatistiksel analiz ve betimleme yöntemleridir. Eş zamanlılık Rus toplumunun günümüz zamanda konuşulan dili incelemek esas olduğundan tercih edilmiştir. Bu yöntem bize, dilde bir arada bulunan, bir dizge oluşturan öğelerin kullanımının toplumsal bilincini yansıtmaya ve anlamaya yardımcı olacaktır. Bu yöntemin ardından, çok anlamlı ve eş anlamları kelime örneklendirmeleri belirlenmiştir. Örnekler, “Progulki po russkoy leksike” ve “Padeji ah padeji” adlı yabancılara yönelik kelime öğretimi için hazırlanan ders kitaplarından ve örnek alıştırmalardan seçilmiştir. Örnekler, uygulamalı derslerde öğrencilerin kavramakta en çok zorlandıkları kelimelerden seçilmiştir. Örneklendirmeler için belirlenen kelimelerden sonra, her bir kelimenin anlamları tek tek belirtilmiştir. Her bir örnek cümle içerisindeki sözcüklerin de anlamsal ve kullanım özellikleri betimleme yoluyla açıklanmıştır. Son olarak ise, özellikle eş anlamlı kelimeler grubunda hangi sözcüklerin dilde daha yaygın ve sık kullanılır olduğunun tespit edilebilmesi için Rus Dilinin Ulusal Derlemi’ndeki örneklendirmelerden de ayrıca yararlanılmış, inceleme alanımızdaki kelimeler ana arama sayfasının arama motoruna girilerek sözlü ve yazılı alanlarda kullanılan örnekler ayıklanmıştır. İstatistiksel yöntemle el yordamıyla toplanan veriler incelenerek Rus dili konuşucularının kelime tercihleri ortaya konmuştur.

Bulgular

Bir dilde bir kelimeyi tam olarak öğrenmiş sayılabilmek için iki temel adımın benimsenmiş olması gerekir: 1) kelimenin dildeki tüm anlamlarının anlaşılması, kullanım özelliklerinin ve alanlarının farkında olunması; 2) yazılı ve sözlü dilde kelimeyi doğru kullanmak, aynı şekilde diğer konuşucuların söylemlerinde kullanılan sözcükleri doğru anlayıp yorumlamaktır. Bu iki temel adımın izlenebilmesi için hem öğretene hem de öğrenenin dile bütünsel bir yaklaşım içerisinde olması gerekmektedir. Kelime öğretiminde sadece kelimenin temel anlamının aktarılması başlangıç ve temel seviyelerde mümkünken daha ileriki safhalardaki kelime öğretimlerinde dildeki sözcükleri ayrı ayrı vermek yerine sahip olduğu tüm anlamlar, kullanım özellikleri, kullanım alanları, spesifik işlevleri belirtilerek aktarılmalıdır. Rusçadaki çok anlamlı

ve eş anlamlı kelimelerin ğretimi hususunda dikkat edilmesi ve dikkat çekilmesi gereken noktalar şu şekildedir:

- 1) Gösteren (biçim) ve gösterilen (anlam/kavram) kendisinin sahip olduğu temel anlama sahip olmakla birlikte, diğer kavramların alanlarına girerek biçim olarak söz konusu kavramları aktarma özelliğine sahip olur.
- 2) Bu da aslında gösteren ve gösterilen arasındaki düzenli ilişkinin yani simetrik düzlemin kırıldığını göstermektedir. Bu bakımdan çok anlamlı kelimelerin öğretilmesinde sadece temel anlamdan yola çıkarak gösteren ve gösterilen arasındaki bir ilişkiyi sunmanın ötesinde, sözcükleri meydana getiren şekil ve anlam arasındaki asimetrik ilişkilerin de sunulması önemlidir.
- 3) şekil ve anlam arasındaki asimetrik ilişkilerin kavranması, sadece kelimeler bazındaki çok anlamlılığın değil, dilin bütünsel olarak anlaşılabilmesi açısından önemlidir.
- 4) Bir kelimenin bütünsel olarak anlaşılabilmesi için şekilden anlama yönteminin benimsenmesini gerektirir ve her bir kelime incelemesinde şekilden yola çıkarak gittiğimizde mutlak olarak sorulması gereken soru şu olmalıdır: “Bu kelimenin veya söz beğin anlamı nedir ?”
- 5) Bu bakımdan semasyoloji, bir kelimeyi hem dar hem de geniş kullanım alanları ile bir bütün olarak ele alarak kelime anlamını, ifade şeklinden içerik düzlemine kadar inceleyen anlambilimsel bir yaklaşımı sergiler.
- 6) ok anlamlılık kavramı dilde eş anlamlı kelimelerin oluşmasında önemli bir kaynak olarak dilde ayrıca yer almaktadır. Bir kelimenin yan anlamda kullanılması çoğunlukla yeni eş anlamlı kelimeler sınıfına katılmasına yol açmaktadır.
- 7) ok anlamlı kelimeler kadar dilde zengin olan eş anlamlı kelimeler zihinsel boyutta var olan göstergeler dizinin farklı şekillerdeki yansımasıdır.
- 8) Farklı şekillerde yansıyan göstergelerin potansiyel biçimlerinin belirlenmesi, kullanım özellikleri, nedeni onomasyolojik yaklaşımla daha belirginlik kazanmaktadır.
- 9) Onomasyolojik yaklaşım ise, kelimenin anlamını, içerik düzleminden ifade şekline doğru inceler. Birçok potansiyel gösteren içerisinden neden bilhassa bir tanesinin seçildiği ile ilgilenir. Bu da bize konuşanın düşünce aktarımında bulunurken sadece salt bir gösteren seçiminde bulunduğundan ziyade,

birçok gösteren içerisinde düşüncelerini yansıtacak en uygun olanı kullanarak bir nevi bireyselliğini yansıttığını göstermektedir.

- 10) Dilde bir kelimedede yeni bir anlamın ortaya çıkması, kelimenin anlamsal zenginliğini geliştirmekle birlikte, dil dizgesinde hem sentagmatik hem de paradigmatik düzlemde birlikte bulunabilecek sözcükleri ve dil yapılarını genişletmektedir.
- 11) Dilde çok anlamlı ve eş anlamlı kelimeler tıpkı semasyolojik ve onomasyolojik yaklaşımlar gibi bir birbiri ile iç içe geçen kavramlardır, biri diğerini tamamlar niteliktedir.
- 12) Son olarak Rus dilinde kelimelerin öğretiminde sadece çok anlamlı ve eş anlamlı olan sözcükler için değil esasen her bir kelimenin öğretilmesinde her iki yaklaşımın dikkate alınarak bütüncül bir öğretimin benimsenmesi gereklidir.

Semasyolojik Yaklaşım – Şekilden Anlama

Kelime öğretiminde materyallerin sunumu sürecinde üç temel aşamadan söz edilmektedir. Bunlar: 1) verilmek istenen kelimelerin sunumu; 2) öğrenciler tarafından yeni kelimelerin öğrenilmesinde metoda dayalı çalışmalar; 3) öğrenilen kelimelerin pekiştirilmesi için tekrarı ve öğrenilen materyalin test, soru-cevap vb. yollarla kontrol edilmesidir (Şukin 8). Öğretilmek istenen kelimelerin sunumunda iki süreç karşımıza çıkmaktadır: materyallerin sunumu ve açıklamasıdır (Kovalyova 231). A.V. Kovalyova dil biriminin metin içerisinde daha kolay anlaşılabilir olduğundan ve cümle içerisinde anlam kazandığından kelimenin ayrı olarak değil, metin içerisinde sunulması gerektiğini böylece kelimenin anlamının belirlenerek ve yorumlanarak anlamlandırmasının² yapıldığına işaret etmektedir (Kovalyova 231). Söz konusu yaklaşım kısmi olarak doğru olmakla birlikte her zaman beklenen başarı sonucunu vermeyebilmektedir. Bu ise dildeki bir fiilin kullanımının bir başka dilde örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Sözelimi çok anlamlı olan *рассчитывать* – *рассчитать* fiil çifti bunlardan bir tanesidir. Bu fiilin başlıca anlamları arasında ise şu iki kullanım gösterilebilir.

---

² Rusçası семантизация.

Рассчитывать (нсв)³:

- 1.Sayarak hesaplamak anlamında *рассчитать, расчёт* fiilinin çifti: *рассчитывают-рассчитать деньги⁴, время⁵* vb.
- 2.Ummak, bel bağlamak, ümit etmek. Fiil çifti olmadan bitmemişlik fiil türünde verdiği bir anlamdır: *рассчитывают на твою помощь; рассчитывал застать тебя дома⁶*;
- 3.Güvenmek. Fiil çifti olmadan bitmemişlik fiil türünde aktarılır: *рассчитывают на поддержку; рассчитывают на старого друга; вы можете рассчитывать на меня⁷*

Рассчитать (св)⁸:

- 1.Sayarak, hesaplayarak bir şeyin boyutunu, miktarını belirlemek: *рассчитать стоимость чего-либо; рассчитать предстоящие расходы; рассчитать фундамент; рассчитать конструкцию; рассчитать прыжок⁹*;
- 2.Açıklayıcı bağlaç *что* ile kullanılması halinde “*ön görmek, önceden belirlemek, tahmin etmek, düşünmek*” anlamlarını verir: *она рассчитал, что всё обойдётся благополучно¹⁰*;

---

³ Bitmemişlik fiil türü.

⁴ Para saymak, hesaplamak.

⁵ Zamanı hesap etmek, hesaplamak. Örneğin: *Вы должны рассчитывать свои силы* (Birebir çevirisi: *gücünüzü hesap etmelisiniz* = Anlatılmak istenen: *gücünüzün sınırlarının farkında olup bilmelisiniz [her zaman için, genel olarak]*– *Вы должны рассчитать свои силы* = (Birebir çevirisi: *gücünüzü hesap etmelisiniz* = Anlatılmak istenen: *gücünüzün sınırlarının farkında olup bilmelisiniz [durum odaklı, belirli bir olay için, tek sefer için söylenen söylem, sonuç bildirimini vb.]*)

⁶ *Он рассчитывал на твою помощь* = (Birebir çevirisi: *senin yardımına güvendi* = Anlatılmak istenen: *senin yardımına bel bağladı, senin yardım etmeni umuyordu*); *Она рассчитывал застать тебя дома* = *seni evde bulacağını ümit ediyordu.* vb.

⁷ Çeviriler (sırasıyla): *Вы можете рассчитывать на мою поддержку* (birebir çevirisi – *benim desteğime güvenebilirsiniz* = Anlatılmak istenen: *Size destek olacağım/vereceğim konusunda bana güvenebilirsiniz*); *Еski arkadaşına güvenmek*; *Bana güvenebilirsiniz.*

⁸ Bitmişlik fiil türü.

⁹ Çeviriler (sırasıyla): *Bir şeyin fiyatını hesaplamak*; *Gelecek giderleri hesaplamak*; *Alt yarısı hesaplamak*; *Yarısı hesaplamak*; *Atlayışı hesaplamak.*

¹⁰ Çevirisi: *Her şeyin iyi olacağını düşünüyor/tahmin ediyor/ön görüyordu.*

3.İşten kovmak, hesabı kapatmak: *рассчитать прогульщика*¹¹ (Ojegov ve Şhevoda 665).

Bu bakımdan çok anlamlı bu fiilin, 1) hesaplamak, 2) hesaba katmak, 3) tahmin etmek; 4) ön görmek; 5) düşünmek, 6) güvenmek, 7) bel bağlamak; 8) ümit etmek olmak üzere metin bağlamında Türkçeye aktarımları olduğunu görmekteyiz. Öğrenci bu anlamlardan bir tanesini kendi dilindeki kullanımlara denk tutmaya çalıştığında hem Rusça hem de Türkçe için dil kullanımında yanlışlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, *Он не рассчитывал на место директора, но неожиданно получил его* (Kuzmiç 75)¹² ve *Она не рассчитывала, что придёт так много гостей и приготовила мало еды* (Kuzmiç 73)¹³ ifadelerinde kullanılan fiillerin Türkçeye aktarımları da çoklu olabilmektedir. Öğrenci benzeri örneklerdeki anlamsal kodu çözümlendiğinde bu anlamsal kodlardan herhangi bir tanesini benzerlik açısından ana dilindeki kullanımlarla da örtüştürerek, yabancı dilde söylemek istediği anlamlarda kullanabileceğini düşünmektedir. Ancak durum her zaman bekleneni karşılamayabilmektedir. Söz gelimi, “hesaba katmak” anlamında “tahmin etmek” ifadesinin sözlük anlamının Rusça başka ifadeler için kullanılmaya çalışılması yanlış kullanımları beraberinde getirebilmektedir:

Tablo 2: Semanın yanlış kullanımları

Doğru kullanım	Anlamı	Yanlış Kullanım	Söylenmek istenen
1. Я не рассчитал время	Zamanı hesaplayamadım	Я не рассчитал дождь	Yağmuru hesaba katmadım
2. Я не рассчитал свои силы	Gücümü (doğru bir şekilde) hesaplayamadım/hesaba katmadım/katamadım		Yağmur yağacağını tahmin etmedim/ön göremedim.

Öğrenci sadece sözlük anlamında yola çıkarak, cümle kurmaya çalıştığında, örneğin söz konusu fiili “hesap etmek, hesaba takmak, tahmin etmek” anlamlarında kullanmaya çalıştığında, dilde kelimelerin ifadesel özellikleri arasında kullanım

¹¹ İşten kaytaran kimseyi işten çıkartmak, kovmak.

¹² Birebir çevirisi: Müdürlük pozisyonunu düşünmüyordu, ancak aldı; Anlatılmak istenen = Müdürlük pozisyonunu almayı düşünmüyordu, onu alabileceğini hesap etmiyordu, alabileceğine ilişkin bir ümidi yoktu ancak kendisine verildi. Örnek “Padeji!, Ah, Padeji!” adlı yabancılar için alıştırmaya kitabından alınmıştır.

¹³ Çevrildiğinde aktarılmak istenen anlam: Bu kadar çok misafir geleceğini düşünmemişti/ tahmin etmemişti/ ön görmemiş / hesaba katmamıştı o nedenle az yemek hazırlamıştı. Örnek “Padeji!, Ah, Padeji!” adlı yabancılar için alıştırmaya kitabından alınmıştır.

uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır. Dildeki benzeri durumların ortaya çıkmasına sebep bir diğer neden ise, cümle kuruluşlarında, öğelerin dizilişleri yani sentaktik yapılarından ileri gelmektedir. *Özne + yüklem + nesne* şeklinde gerçekleşmiş olan Rusçadaki sentaktik sıralamayı öğrenci baz aldığı ve fiilin çoklu anlamını da hesaba kattığında, fiilden sonra her nesneyi kullanabileceğini ön görmektedir. Ancak burada sadece diller arasındaki sentaktik sıralama değil, ifadeler/kelimeler arası uyum durumu da çatışmaktadır. Cümlenin öğelerinin sentaktik sıralaması dilin yapısını çözmek adına önemli ipuçları verse de her zaman yeterli olmayabilmekte, düzlemde sapmalar yaşanabilmektedir (Demirci 177). Tıpkı yukarıdaki örnekte de gördüğümüz üzere şekilden anlam çözümlemesine gidildiğinde de öğrenci kimi zaman yanlış düşülebilmektedir. Öğrenci, Rusçada sadece şekle ve anlamlarına odaklandığında ve öğrendiği bilgilerle, kendi dilinde alışageldiği bir ifadeyi de aktarmak istediğinde, kendi dilinde, bu durumda Türkçe için mümkün olabilen bir ifadeyi, Rusçada aktardığında uyumsuzluklarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle sadece göstergenin ve karşılık geleceği anlamların incelenmesinin ve sentagmatik¹⁴ ilişkilerin yanı sıra paradigmal¹⁵ ilişkilere de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Rusça için yatay dizilişte olağan olan bir model, başka bir dilin paradigması söz konusu olduğunda çatışabilmektedir:

Tablo 3: İncelenen kelimenin sentagma ve paradigma göstergesi

Cümlenin sentagması			Cümlenin paradigması		Paradigmaya uymayan kelimeler
Özne (Ö)	Yüklem (Y)	Nesne (N)	свои силы дозу дистанцию ширину ворот	↑ ↑ ↓ ↓	дождь ¹⁶ погоду ситуацию
Я	не рассчитал	время			
→ → → → →					

Yukarıdaki paradigmaya uymayan, Türkçede aktarılmak istenen anlamların veya kelimelerin Rusçaya aktarımları için başka bir sentagmaya ihtiyacı vardır:

¹⁴ Yatay diziliş.

¹⁵ Dikey diziliş.

¹⁶ Türkçe için ifadesi olağan olan durumların Rusçaya aktarımı verilen şekliyle mümkün değildir. Çevirileri (sırasıyla): Havayı hesap etmedim; yağmuru hesap etmedim; durumu hesap etmedim vb.

Tablo 4: Olası sentagma ve paradigma göstergeleri

Cümlelerin sentagması				Cümlelerin paradigması
Ö	Y	Açıklayıcı bağlaç (AB)	Tam ögeli göreceli zaman ifadeli yan cümle (YC)	↑ ↑ ↓ ↓
Я	не рассчитал	что	он придёт	пойдет дождь придет так много гостей
→ → → → →				

Yukarıdaki fiilimize dönecek olursak, “*tahmin etmek*” anlamı öğrenciye sunulduğunda yine sentagma-paradigma ikilemesi ile anlam-işlev-kelimeler arası uyum üçlemesi arasında uyumsuzluklar olacağı görülecektir. Türkçede “*tahmin etmek*”¹⁷ fiilini birçok kelime ile yan yana getirebilmemize rağmen, Rusça için söylenmek istenenden yola çıkılarak farklı fiiller kullanılmalıdır. Aşağıdaki tabloda Türkçeye “*tahmin etmek*” olarak çevirdiğimiz Rusçada farklı alanlarda kullanılan fiillere bakalım:

Tablo 5: İki dil arasındaki sentagma-paradigma farkı

Fiil	Anlamı	Sentaktik yapısı	Paradigmatal yapısı	Örnek cümle
Предпологать- предположить	Herhangi bir şeyin olma olasılığını düşünmek, bir şeyin olmasını, olma olasılığını tahmin etmek	Ö+Y Ö+Y+AB	Я предпологал + infinitive Я предпологал, что	Я преподалгал ночевать у вас Я предпологал, что он нам всё расскажет.
Рассчитывать- рассчитать	ön görmek, önceden belirlemek, düşünmek, tahmin etmek	Ö+Y+N Ö+Y+AB	Tablo 2/3	Я рассчитал деньги Я рассчитал, что он нам поможет
Угадывать - Угадать	Bir şeyin doğru cevabını bilerek, bir şeyi doğru belirleyerek tahmin etmek	Ö+Y Ö+Y+N	Загадку Твои желания Дату его дня рождения Его чувства Ответ МЫСЛЬ	Он угадал день моего рождения

¹⁷ Ne olduğunu tahmin etmek, cevabı tahmin etmek, gelmeyeceğini tahmin etmek, hava durumunu tahmin etmek vb.

Отгадывать - Отгадать	Akıl yürütme, varsayım yoluyla bulmak, tahmin etmek	Ö+Y Ö+Y+N	Загадку Мысль Чувства	Он отгадал мне мысли
Разгадывать - Разгадать	Doğru cevabı bularak çözmek, tahmin etmek Bilinmeyen, gizemli bir şeyi çözmek, keşfederek bulmak	Ö+Y+N Ö+Y+AB	Загадку Кроссворд Тайну Бермудского треугольника Код чего-либо	Учёный разгадал тайну пирамидов

“Tahmin etmek” fiilini semantik olarak incelediğimizde aslında farklı durumlar çerçevesinde Rusçada şekillendiğini bu nedenle yapısal olarak da bu anlamsal farkın ifade biçimlerine yansıdığını görmekteyiz. Türkçe de ise, yapısal olarak bir değişiklik söz konusu değil iken anlamsal farklılığın ancak söylem içerisinde belirginleştiğini görmek mümkündür.

Bu aslında bize sözcüklerin hangi kavramlarla bağlantılı olduğu ve hangi anlamları içerdiği sorununa götürmektedir. Türkçe için kavram bilim (Vardar 132) terimi ile adlandırılan semasiyoloji adlardan, gösterenlerden (yani biçimlerden), anlatımdan yola çıkarak bunların belirttiği kavramları inceleyen anlambilimsel araştırma alanıdır. Rus dilinde sözcük çalışmaları için bu alanın kullanılabileceği kavramlar arasında çok anlamlılık (*многозначность*), eş seslilik (*омонимия*) ve eş köklü sözcükler (*паронимия*) yer almaktadır. Bu çalışmada Rusçadaki çok anlamlı kelimelerin semasiyolojik yaklaşım çerçevesinde incelenmesi üzerinde durulacaktır.

Çok anlamlılık kelimenin birkaç anlama sahip olma özelliğidir, başka bir deyişle birbiri ile bağlantılı sözcüksel ve anlamsal seçeneklerin sözcüğün yapısında var olması şeklinde ele alınabilir. Çok anlamlı kelimeler kavramların doğasını ortaya koyarken, ifade edilen anlamların kelimenin yapısında nasıl birleştiğini de ortaya koyar. Doğal ve yaygın bir olgu olarak dilde yer eden çok anlamlılığın ortaya çıkmasında iki önemli etken bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tecrübelerimizin sonsuzluğu ile dilin kaynaklarının kısıtlı olması arasındaki karşıtlığı yansıtan dilde ekonomi ilkesidir. İkinci neden ise, insanın dünyayı algılayış özelliği ile açıklanmaktadır. Herhangi bir nesneyi kavramlarla genelleştirdiğimizde bu kaçınılmaz bir biçimde dile ve de çok anlamlılık kavramına yansımaktadır (Novikov ve diğerleri 206). Rus dilbilimci Vinogradov’un da belirttiği şekliyle, “dil, düşüncelerin gelişmesiyle birlikte zenginleşir ve kelimenin göstereni (biçimi) yeni anlamlarla genişler” (Vinogradov 18).

Bizi çevreleyen dünyayı algıladığımızda, farklı kavramları aktarabilmek için bir şekilde bir kavramın adını başka bir kavrama aktararak ve anlamları var olan dil bilincimizle bağdaştırarak dildeki ifadelerden yararlanıp aynı kelimeleri kullanmak durumunda kalmaktayız. Bu bakımdan çok anlamlılık dünyaya ilişkin bilgilerin saklanmasıyla yönelik hem kolay hem uygun hem de ekonomik bir yöntemdir. Böylelikle düşüncelerin gelişimiyle birlikte dil zenginleşmekte aynı ses benzerliğindeki kelime yeni anlamlar ve ifadelerle gelişmektedir. Farklı kavramları aktarırken bu farklı kavramlar için bir kelimenin kullanılmasındaki neden de çoğunlukla kavramlar arasındaki şekilsel benzerlikten ileri gelmektedir. Şekilsel benzerlik temelinde ortaya çıkan kavramlar arasındaki anlamsal ayrım ise, bu sözcüklerin metin içerisindeki kullanımları ve ifadeleri sırasında yan yana geldikleri sözcüklerin kesinliği çerçevesinde sınırlanmaktadır.

Bu bakımdan Rusçada çok anlamlı bir kelime çalışması yapılırken, kelimeyi doğrudan birincil anlamı ile vermenin ve yanı sıra, aktarılan kelimenin 1) anlamı nedir?; 2) aktarıldığı bu gösteren yani biçim (şekil) bizi hangi anlamlara götürebilir? Şeklinde olmalıdır. Örneğin, Rusçadaki *ручка* kelimesini inceleyecek olursak bu şeklin bizi götürebileceği anlamlar şu şekilde olur:

Tablo 6: Ручка kelimesinin anlam incelemesi

Şekil	Anlam	Rusça açıklama	Türkçe açıklaması
Ручка 1	Küçük el	рука (уменьшительная форма) - верхняя конечность человека от плеча до кончиков пальцев	kol kelimesinin küçültme eki formunda kullanımınıdır. İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm.
Ручка 2	Kalem	письменная принадлежность	Yazma aracı. Yazım, çizim işlerinde kullanılan alet.
Ручка 3		часть мебели, служащая опорой для рук, подлокотник	Kolu veya dirseği yaslamaya yarayan / yaslamak için bulunan koltuk, divan gibi mobilyaların kısmı

Ручка 4	(makine, alet vs.) kol	Приспособление у машин и аппаратов, служащее для приведения их в движение.	Makinelerde tutup çevirmeye, çekmeye yarayan ağaç veya metal parça
---------	---------------------------	--	--

Rus dilindeki *ручка* kelimesi, başlangıçta Rusçayı yabancı dil olarak öğrenen Türk öğrencileri tarafından öğrenildiği ilk anlamıyla “*kalem*” olarak bilinir. Ancak şekilden anlamına gittiğimizde bize dilde dört farklı kavramı daha karşılayabileceğini gösterir.

Dilde çok anlamlı kelimelerin anlamlarının şekillenmesindeki en temel özelliklerden bir tanesi de kelimeler arasındaki şekilsel veya dış görünüşsel benzerliktir. Bir nesne veya kavramın sahip oldukları benzerlikler diğer başka bir kavrama aktarılabilir. Bu benzerlikler farklı şekillerde gerçekleşmektedirler. Bunları sırasıyla tablolarla gösterecek olursak aşağıdaki ilişkiler çerçevesinde anlam incelemelerinin yapılabileceği görülebilir:

Tablo 7: Nesnelere arasındaki şekil-dış görünüş benzerliği

КОЛЦО1 ЗОЛОТОЕ КОЛЦО = altın yüzük	КОЛЦО2 бульварное КОЛЬЦО – çevre yolu	КОЛЦО3 трамвайное КОЛЬЦО – tramvay hattı
игла 1 ушко иглы – iğne deliği	игла 2 (сосновые, еловые иглы – dikenli ağaçların yaprakları, çam, ladin)	

Tablo 8: Nesnelere arasındaki konum benzerliği

нос 1 красный нос, дышать носом – koklama organı	нос 2 (нос лодки, нос корабля, стоять на носу корабля – uç kısım, sandalin burnu, geminin burnu)
подвал 1 (хранить овощи в подвале – kiler, bodrum),	подвал 2 (статья во всю нижнюю часть газетного листа – gazetenin alt sayfasında yer alan makale, haber) = он с интересом читал подвал в сегодняшней газете.

Tablo 9: Eylemin meydana geliş şekli arasındaki benzerlik

охватывать (руками ствол дерева – tutmak, sarmak); elle ağacın gövdesini tutmak, sarmak	охватывать (нас охватила радость – kaplamak) Beni bir sevinç sardı, kapladı
опираться 1 = прислониться к кому-либо, чему-либо, перенося на него часть тяжести своего тела, используя в качестве опоры Dayanmak При ходьбе пожилой мужчина опирался на трость Yaşlı adam yürürken bastonuna dayanıyordu.	опираться 2 - пользоваться чем- нибудь в качестве довода или логического основания Dayanmak Наш метод исследования опирается на сравнение Araştırmamızın metodu karşılaşmaya dayanmaktadır.

Tablo 10: Nitelik belirtmeye yönelik değerlendirmeler arasındaki benzerlik

1. горячий чай Sıcak çay	2. горячий спор Hararetli tartışma	3. горячая любовь Tutkulu(arzulu)aşk
2. пустой стакан	2. пустой разговор	3. пустой человек

Tablo 11: Nesnelerin işlevleri açısından benzerlik

перо 1 писать гусиным пером- kaz tüyü kalemle yazmak	перо 2 стальное перо, перо авторучки
---	---

Dildeki her bir kelime esasen birbiri ile iç içe geçen bir ilişkiler dizisine sahiptir. Bu ilişkiler dizisi bir kelimenin hem çok anlamlı hem de eş anlamlı olabilme özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Örneğin, “старый” sıfatı 1) *молодой* (genç) kelimesinin zıttı olarak yaşlılığa erişmiş kişi anlamında “yaşlı” *старый мужчина* – yaşlı adam; 2) *давний* (çok eski, önceden) kelimesinin eş anlamlısı olarak “eski”, (zaman açısından - uzun süreli, tanıdık, bilindik) – *старый друг* – *давний друг* – eski arkadaş; 3) *ветхий, дряхлый* “eski” sıfatlarının eş anlamlısı olarak “kullanım dışı, artık kullanılmayan, kullanılmaz durumda olan ifadeler için “eski” – *старый пиджак* – eski ceket 4) “işe yaramaz, süresi geçmiş, tarihi geçmiş anlamında” *давнишний, негодный* sıfatlarının eş anlamlısı olarak “eski – *старый билет* – eski bilet; 5) *древний* (antik) kelimesinin eş anlamlısı olarak “eski” *старый замок* – eski şato (Novikov ve diğerleri 207).

Tablo 12: Kelimeler arasındaki anlam ilişkileri-1

Старый 5	Старый 4	Старый 3	Старый 2	Старый 1	Старый 2		Старый 3	Старый 4	Старый 5
Belirtilen anlamlar çerçevesinde <i>старый</i> ifadesi çok anlamlılık sergilemektedir				Temel anlam			Aynı zamanda <i>старый</i> kelimesi <i>давний, ветхий, давнишний, древний</i> ifadelerine karşı bir eş anlam ortaya koymaktadır.		

Buna benzer bir başka örneği daha inceleyecek olursak, bunun için temel anlamı “yüksek” olan *высокий* sıfatını ele alabiliriz. Tıpkı bir önceki örnekte olduğu gibi kelime çok anlamlı olmakla birlikte, kimi kelimelerin eş anlamlısı olarak da dilde kullanılabilir: 1) aşağıdan yukarı doğru uzanan bir uzunluğu belirtmek için “yüksek”

anlamında: *высокое здание* (yüksek bina), *высокие деревья* (yüksek/uzun ağaçlar); 2) *дорогой, большой*, sıfatları ile eş anlamlılık sergileyen herhangi bir artıştan bahsedilirken “yüksek” anlamında kullanılır: *высокая цена* (yüksek fiyat); 2) kişi için boyunun uzunluğunu belirtmek için “uzun” anlamında kullanılır, *рослый, , долговязый*¹⁸ kelimeleri ile eş anlamlılık sergiler – *высокий человек* – uzun (boyu) bir kişi; 3) bir üslubu, dile ait bir stili, kelimelerin stilini ifade etmek için “yüksek” anlamına sahiptir ve *возвышенный, приподнятый, торжественный* kelimeler ile yakınlık gösterir; 4) sesin tizliğini belirtmek için kullanılır *тонкий, писклявый*¹⁹ kelimeleri ile eş anlamlılık gösterir.

Tablo 13: Kelimeler arasındaki anlam ilişkileri-2

Высокий 4	Высокий 3	Высокий 2	Высокий 1	Высокий 2	Высокий 3	Высокий 4
Belirtilen anlamlar çerçevesinde <i>высокий</i> kelimesi çok anlamlılık sergilemektedir.			Temel anlam	<i>дорогой, большой, рослый, долговязый, возвышенный, приподнятый, торжественный, тонкий, писклявый</i> ifadelerine yönelik bir eş anlamlılık sergilemektedir.		

Bu bakımdan semasyoloji, kelimenin anlamsal yapısına veya bir dilin tüm sözlük sistemine odaklanır ve bir kelimenin sözcüksel anlamını çok bileşenli bir yapı olarak görür. Bir kelimenin anlamının semantik yapısı:

- 1)belirlenen nesneyi karakterize eden bilgileri içeren bir dil biriminin anlamsal içerik alanını ortaya koyan bir gösterenden (biçimden);
- 2)bir sözcüğün doğrudan ya da sözlük anlamlarına işaret eden gösterilenden (anlamdan);
- 3)kelimenin çağrıştırdığı diğer alternatif seçenekleri aktaran ek anlamlardan oluşur (Kolçina 333).

Rusçada bir kelimeyi semasyolojik yaklaşım çerçevesinde inceleyecek ve dil eğitiminde kullanacak olursak dikkat etmemiz gereken birkaç nokta bulunmaktadır:

- 1)kelimenin şekli, bu şeklin sahip olduğu anlamlar, çağrıştırdığı diğer seçenekler ile şekilsel benzerlik çerçevesinde karşıladığı diğer kavramları dikkate almak;

¹⁸ Kelime anlamı aşırı uzun, zayıf ve çok orantılı olmayan vücut yapısındakiler için kullanılır, kullanım alanı konuşma dilidir.

¹⁹ Kelime anlamı oldukça ince, tiz sesli. Kullanım alanı konuşma dilidir.

2) Kelimenin göstereninin dildeki sentaktik yapılarını sunmak, bununla birlikte paradigmatik düzlemde bulunabilecek ve bulunamayacak kelimelerin ayrımlarını yakın anlamlı ifadeleri de dikkate alarak sunmaktır.

Çok anlamlı bir kelime temel anlamının yanı sıra görüldüğü şekli ile eş anlamlılığın alanına da girebilmektedir. Eş anlamlılık konusunu ise onomasyolojik yaklaşım çerçevesinde ele alalım.

Onomasyolojik Yaklaşım ve Eş Anlamlılık

Onomasyoloji, bu çalışmada inceleyeceğimiz şekliyle, kelime incelemelerinde anlamdan şekle yaklaşımını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, dildeki bir kavramı karşılayan işaretleri yani biçimleri araştırmaya dayanan anlambilimsel bir inceleme alanıdır. Terim olarak ele alınacak olursa Türkiye'deki kimi çalışmalarda (Demirci 59; Şahin) adbilim (onomastik) kimi çalışmalarda ise adlandırma bilimi (Kozan)²⁰ olarak ifade edilmektedir. Adbilim çerçevesinde onomasyoloji, her türlü özel ismi, isimlerin orijinalini inceleyen bir alan olarak ifade edilir, adlandırma bilimi çerçevesinde onomasyoloji ise, kavramdan yola çıkarak bu kavramın dildeki adlandırmalarını tespit eder (Sidorenko'dan akt. Kozan 8). Bu çalışmada orijinal ifadeye yakın olan onomasyoloji terimi tercih edilmiştir.

Onomasyoloji, kelimenin ardında yatan anlamlarla ve bu anlamların konuşmacı tarafından herhangi bir nedene mi dayanarak seçildiği yoksa dilde kullanılan kimi diğer sözcükler gibi doğaçlama yoluyla mı tercih edildiği ile ilgilenir. Bu bakımdan sözcük, nesnelere adlandırma biçimi olarak ele alınmasının yanı sıra, kişinin zihninde yansıyan olgunun bir görüntüsünü yansıtır (Kubriyakova 37). Düşünceler bütünü belirli bir anlama ulaşarak sınıflanmaktadır, düşüncelerin sınıflanmasında ise, kimi noktalar otomatik olarak kişinin hafızada yer eden bilgilere eklenmektedir. Bu sınıflandırma ile söz konusu dilde hangi düşüncelerin alışılabilir anlam ve biçimlere sahip olduğu saptanmaktadır. "Sınıflandırılan" düşünceler bilinen biçimlere aktarılmaktadır, eğer anlamı karşılayacak uygun biçim yok ise de anlamların karşılanabilmesi için yeni gösterenler oluşturulur (Kubriyakova 115). Dilde sürekli olarak ve yeni oluşan gösterenlere örnek olarak eş anlamlı kelimeler verilebilir. Eş anlamlı kelimelerin dilde sürekli olması ise konuşanın nesnelere anlamsal özelliğini zenginleştirme, genişletme arzusunda yatmaktadır. Bir kavramın

²⁰ Söz konusu çalışmada Rus dili örneği çerçevesinde adlandırma bilimi ayrıntısı ile ele alınmaktadır. Batı'daki ve Rusya'daki dilbilim çalışmalarında bu kavram, önde gelen dilbilimcilerin yaklaşımları çerçevesinde incelenerek sunulmuştur.

dilde farklı dil araçları ile aktarılabilmesi, yabancı dil eğitiminde hem öğreten hem de öğrenen için zordur. Bilhassa öğrenci bu zorluğu, kendi ana dilinin kullanım modelinin öğrenilen yabancı dildeki kullanım modeli ile örtüşmediği anlarda yaşamaktadır. Tıpkı çok anlamlı ifadelerin dilde kullanım farklılıklarında olduğu gibi Rusçadaki eş anlamlı kelimelerin öğretiminde de zorlu süreçler bulunmaktadır.

Bu bakımdan, Rusçaya yönelik kelime çalışmalarında karşılaşılan zorluklardan bir tanesi de eş anlamlılık kavramında yaşanmaktadır. Öğrenciler çoğunlukla “eş anlamlı” ifadesi dile getirildiğinde eş anlamlı olarak sunulan kelimeleri, birbirinin yerine herhangi bir anlam ya da kullanım alanında kayma olmaksızın doğrudan kullanılabilen kelimeler olarak düşünölmektedirler. Oysaki dilde tam olarak birbirini karşılayan eş anlamlı kelimeler oldukça az²¹ olmakla birlikte “*bağlamda hiçbir anlam farklılığı getirmeden birbirinin yerine kullanılacak dil göstergeleri yok denecek kadar azdır ... Eş anlamlılık çoğu zaman salt nitelikli olmaktan uzaktır, bu nedenle özdeşlikten çok anlamca yakınlık belirtir*” (Kıran ve Kıran 298). Bu bakımdan “eş anlamlı sözcükler genellikle bazı kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli sosyal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamca birbirlerine yaklaşmalarından oluşmuştur” (Korkmaz 55). Eş anlamlılık başlığı altında Rus dilinde incelenen kelimelerin büyük bir çoğunluğunu yakın anlamlı olduklarının mutlaka ifade edilmesi her bir kelimenin kendine ait bir sözlük anlamının olduğu ve bununla birlikte anlamsal ve stilistik olarak ayrıldıkları da ayrıca belirtilmelidir. Rus dilinde eş anlamlı gruptaki kelimelerin neden zorlu olduğunu örnek incelemeleri²² ile açıklamaya çalışalım.

Rus dilinde “güçlü” kavramı, “*сильный* (güçlü), *крепкий* (güçlü, sağlam), *мощный* (güçlü, kuvvetli), *твёрдый* (sert, sağlam), *прочный* (sağlam)” kelimeleri ile aktarılabilir (Laskareva 27). Sıfat + isim sentagması dildeki sabit değeri ortaya koyarken, paradigma ise aynı ekseninde değişkeni temsil eder. Bu bakımdan, eş anlamlı olarak sunulan bu kelimelerin, Rusçanın paradigmatik özelliği nedeniyle, anlam bozulması olmadan birbirinin yerine kullanılabilmesi sınırlıdır. «*Сильный*» kelimesi, “güçlü” anlamında en çok «*мощный*» kelimesi ile yakın kullanımlarından ötürü karıştırılmaktadır. Bu iki kelime eğer “*güçlü olan, kuvvetli, ağır yüklerin, işlerin*

²¹ Rusça için *языкознание-лингвистика* (dilbilimi), *языковед-лингвист* (dilbilimci), *орфография – правописание* (imla) vb. kısıtlı örnekleri sunulabilir.

²² Örnek incelemeleri için seçilen kelimeler, yabancılar için hazırlanmış olan, *Прогулки по русской лексике* “Rus leksikolojisinde bir gezinti” şeklinde aktarılacak olan alıştırma kitabının sinonimler kısmından seçilmiştir.

üstesinden gelebilen, nötr anlamıyla güçlü” ifadesini yansıtıyorsa yakın anlam olarak birbirinin yerine kullanılabilir. Bu kullanımları hem somut hem de soyut kavramlarla birbirlerinin yerine kullanılabilirdiklerinde görebiliriz: *сильная (моцная) рука, сильный (моцный) удар*²³, *сильный (моцный) голос, сильный (моцный) ветер, сильное (моцное) государство, сильная (моцная) армия, сильные (моцные) войска* vb. Anlamsal açıdan arada bir fark bulunmaktadır: *сильный* kelimesi anlamsal olarak nötr olan, bu nedenle de sözdizimi paradigmasında birçok kelime ile sorunsuz olarak yan yana gelebilmektedir, bu bakımdan da kullanım alanı daha yaygın ve serbesttir, buna karşılık *моцный* ise, *güç* anlamında daha yoğun bir anlamsal özelliği aktarması ile ilkinden ayrılmaktadır: 1) *сильный ветер* = *güçlü, kuvvetli bir rüzgar* 2) *моцный ветер*²⁴ = *aşırı kuvvetli, güçlü bir rüzgar*. Bununla birlikte bazı kelimeler ile yan yana gelmeleri durumunda kimi ifadelerde anlam genişlemesi görülebilirken, kimisinde kullanım özelliği bakımından biri diğerinin önüne geçebilir. Örneğin, *человек* (kişi, insan) sözcüğü ile her iki kelimeyi kullandığımızda belirgin bir anlam farklı ortaya çıkar: 1) *сильный человек* fiziksel açıdan güçlü bir kimseyi temsil ederken; 2) *моцный человек* fiziksel güç anlamını barındırabilmekle birlikte onun ötesinde “etkili, insanları etkileyen, güç sahibi” anlamıyla ön plana çıkar. Yine aynı şekilde *моцный* kelimesi ile teknolojik olarak bir gücün ifadesi söz konusu ise, *сильный* kelimesinin önünde yer alır: *моцный двигатель = сильный двигатель*²⁵ (“Natsionalniy korpus russkogo yazıka”)²⁶ Her iki kelime somut kavramlar söz konusu ise, anlam yakınlığı açısından daha sık kullanımlar sergilerken, soyut kavramlar söz konusu olduğunda durum biraz değişmektedir. Rusçanın Ulusal Derleminde 124 565 belgede yer alan 321 712 061 kelimenin içerisinden söz öbeklerinin kullanım sıklığı karşılaştırılmaya çalışılmıştır:

²³ Крепкий удар ifadesi de mümkündür.

²⁴ Крепкий ветер, ветерок ifadesi de mümkündür.

²⁵ Rusçanın Ulusal Derleminde yapılan taramaya göre, Derlemde bulunan 124 565 belge ve 321 712 061 kelime arasından sadece 17 kullanımda bu söz öbeğine rastlanmıştır.

²⁶ Türkçesi Rus Dilinin Ulusal Derlemi’dir. Bundan sonra metin içinde Türkçe ifadesine yer verilecektir.

Tablo 14: Sözcük analizi

Kelime	Söz öbeği	Kullanım sıklığı	Kelime	Söz öbeği	Kullanım sıklığı
сильный	Сильное действие	88	Мощный	Мощное действие	2
	Сильный страх	29		Мощный страх	0
	Сильное впечатление	1756		Мощное впечатление	7
	Сильные эмоции	31		Мощные эмоции	1
	Сильные желания	8		Мощные желания	0
	Сильная воля	88		Мощная воля	3
	Сильный запах	162		Мощный запах	7
	Сильная боль	45		Мощная боль	0

Görüldüğü şekliyle, *сильный* kelimesi dil düzlemindeki birçok farklı kelime ile yan yana gelebilirken, *мощный* kelimesi aynı özelliği sergilememektedir. Bu sözcüklere yaklaşan dildeki diğer kelimelerden *крепкий*²⁷ (güçlü, sağlam, sert), *прочный*²⁸ (sağlam, sert), *твёрдый*²⁹ (sert, sağlam) sözcüklerine değinecek olursak, bu sözcükler kimi kelimelerle kullanıldıklarında birbiri ile yakınlaşabildikleri gibi uzaklaşmaktadırlar da. Söz gelimi, fiziksel bir özellik ortaya koyacak olan **тело** (vücut) kelimesi güçlü, kuvvetli olma anlamlarıyla *сильный*, *мощный*, *крепкий* ifadeleri ile yakınlık gösterir: *сильное тело* = *мощное тело* = *крепкое тело*. İlki daha çok fiziksel sağlığa vurgu yaparken, ikincisi ilki ile ilintili olarak vücudun güç, kuvvet açısından özelliğine vurgu yapmakta, son ifade ise birinci ve ikincinin yorumu olarak sağlam vücut anlamları ile birleşmektedir. Sağlam anlamını karşılayan *прочный*, *крепкий*, *твёрдый* kelimeleri ise eğer, materyal olarak bir eşyanın sağlamlığı, sertliği söz konusu ise anlam yakınlığına sahip olabilir: *прочный*, *крепкий*, *твёрдый стол* (sağlam masa), *материал* (sağlam materyal), *канат*, *верёвка* (sağlam halat, ip) vb. Tabii ki bu kelimeler yan anlam kullanımlarına sahip olduklarından kullanımda ayrılabilirler. Söz gelimi, bir bina, ev gibi yapıların sağlam olması söz konusu ise, bu grup içerisinden sadece *прочный* ifadesi ile dile getirilir: *прочное здание* (sağlam bina), *прочный дом* (sağlam ev), *прочные колонны* (sağlam sütunler), *прочная*

²⁷ Yıkıcı etkilere dayanıklı, güçlü, kuvvetli.

²⁸ Direnç gösteren, her şeye karşı iyi direnç gösteren, dayanıklı, sağlam.

²⁹ Baskıya dayanan, sert, güçlü.

крыша (sağlam çatı), прочный фундамент (sağlam yapı) vb. Eğer, sağlıklı, iyi gibi olumlu anlamlarda kişiye ait fiziksel ve karakteristik özellikleri aktarıyorsak крепкий ifadesi kullanılır: крепкое здоровье (iyi bir sağlık), характер (sağlam bir karakter)³⁰, сила воли (güçlü, sağlam bir irade) vb. Eğer, sıvı ve gaz halinin aksine şeklini koruyan, deforme olmayan, katı anlamında ise твёрдый ifadesi kullanılır: твёрдая почва (sert zemin), твёрдая земля (sert toprak), поверхность (sert yüzey) vb.

Rusçada “heyecanlanmak” ifadesi, birçok fiil ile aktarılabilir. Bu fiillerin birbirinden ayrıldıkları ve birleştikleri noktalar esasında ismin hal durumlarındaki farklılık ile görülmektedir. Söz konusu kavram Rus dilinde 1) *Беспокоиться*, 2) *Волноваться* 3) *Переживать* 4) *Тревожиться* fiilleri ile aktarılırlar. 1 ve 3 numaralı fiiller esasen çok anlamlıdır ve sahip oldukları çok anlamlılığın içinde barındırdıkları alt anlamlarla bu kavramın çerçevesinde birleşerek anlam alanına girmektedir. Bir kişi veya bir şey için heyecanlanmak anlamlarını Rusçada şu ifadelerle dile getirebiliriz:

- 1) Я беспокоюсь за тебя 2) Я беспокоюсь о твоём будущем
- 2) Я волнуюсь за тебя 2) Я волнуюсь о твоём будущем
- 3) Я переживаю за тебя 3) Я переживаю за твоё будущее
- 4) Я тревожусь за тебя 4) Я тревожусь за твоё будущее

Hepsi aynı anlamı karşılayan bu ifadeler sadece iki açıdan ayrılmaktadırlar: 1) bu grup içerisinde yer alan kimi fiillerin birincil anlamları söz konusu incelenen anlamdan farklı olduklarından dolayı esasında bu eş anlamlı kelimeler grubu tam değil kısmi bir eş anlamlılık yansıtır; 2) İfadeler kullanım sıklığı, diğer bir deyişle, dilde tercih edilirlilikleri açısından ayrılmaktadır. Rusçanın Ulusal Derleminde 124 565 belgede yer alan 321 712 061 kelimenin içerisinde birbiri ile karşılaştırılan “волнуюсь за” ve “беспокоюсь за” ifadelerinden, “волнуюсь за” ifadesinin 40 kez, беспокоюсь за” 56 kez tekrar ettiği görülürken; “переживаю за” – 24 kere, “тревожусь за” 27 kere kullanımda yer etmiştir.

Rusça’da cesur kavramına denk gelen birçok sıfat vardır. Bunlar: tehlikeden korkmayan, tehlikeye aldırış etmeyen anlamındaki смелый (cesur), korkusunu göstermeden, tehlikelerden korkmadan kararlılık gösteren cesur olan, cesareti ortaya koyan anlamındaki храбрый (cesur), genel olarak erkekten beklenen metanet, cesaret, soğukkanlılık gibi bir dizi nitelikte ayrılan, dayanıklı, cesur, enerjik kişi

³⁰ Характер kelimesi ile крепкий’nin yanı sıra сильный ve твёрдый kelimeleri de yan yana gelebilir. En çok kullanılan kelime ise sağlam karakter anlamını yansıtan твёрдый sıfatıdır.

(Ojegov ve Şvedova 369) anlamındaki *мужественный* (cesur), cesaretle ilintili olan, cesur, korkusuz anlamındaki *отважный* (cesaretli, cesur), *бесстрашный* (korkusuz), *неустранимый* (korkusuz, korkutması zor kişi), *удалой* (dizginlenmesi zor, atılğan, çılgın cesareti) sıfatları olmak üzere sıralanabilir (“Vikislovar”). D.E. Rozental, bu kelimeleri sözcüksel (veya kelimeler arası) uyum kavramı ile ele aldığında, *смелый*, *храбрый*, *отважный*, *мужественный* kelimelerinin canlı varlığa işaret eden *человек* kelimesiyle birlikte kullanılabilceğini, ancak *поступок* gibi soyut kavramlarla yan yana gelemeyeceğini ifade etmekle birlikte dilin bu kuralının basın-yayın stilinde söz öbekleri ile göz ardı edildiğini ifade etmektedir (Rozental 72). Söz konusu kelimelerin birbirlerinden kullanım sıklığı ile ayrıldıkları söylenebilir. Dil tercihi sıralaması için yapılan inceleme sonucu da şu şekilde aktarılabilir:

Tablo 15: Kelime analizi

Kelime	Söz öbeği + canlı nesne	Kullanım sıklığı	Söz öbeği + cansız nesne	Kullanım sıklığı
смелый	Смелый человек	99	смелый поступок	42
храбрый	храбрый человек	64	храбрый поступок	6
мужественный	мужественный человек	79	мужественный поступок	15
отважный	отважный человек	15	отважный поступок	16
бесстрашный	бесстрашный человек	27	бесстрашный человек	0
неустранимый	неустранимый человек	4	Неустранимый поступок	0
удалой	удалой человек	1	удалой поступок	1

Ruşçanın Ulusal Derlemi’nde 124 565 belgede yer alan 321 712 061 kelimenin içerisinde elde edilen taramalar çerçevesinde *смелый* stilistik olarak dilde nötr özelliğe sahip olduğu için birçok sözcük ile kolaylıkla bir araya gelebilmektedir, bu da neden daha çok kullanım alanının olduğunu açıklamaktadır. *Мужественный* kelimesi Rusçada *муж* (eş), *мужчина* (erkek), *мужик* (adam/köylü) kelimeleri ile ilintili olarak eril cinsin alanına yayıldığından, bu sıfat ile kullanılacak kişi adları eril bir cinsi göstermelidir. *Бесстрашный* ve *неустранимый* kelimeleri ise aradığımız cansız soyut isimle bir kullanımı bulunmamakta birlikte, 2014-1828 tarihlere ait yapılan örnek incelemelerinde *бесстрашный* sıfatının 419 kere kullanıldığı, bunlardan sadece 12’sinin cansız varlıklarla, geri kalan 407 örnekte ise canlı kişi ve hayvan isimleri ile kullanıldığı görülmüştür. *Неустранимый* sıfatının ise, 2007-

1770 yıllarını kapsayan 127 örnek cümleden sadece bir cümlede cansız bir ad (*неустранимый характер*) ile kullanıldığı, geri kalan 126 örnekte canlı adlarla birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. *Удалой* sıfatı ise 2017-1751 yıllarını kapsayan 478 örnek cümlelerin 92'sinde cansız varlıklarla, geri kalan 386 cümlede ise canlı varlıklarla birlikte kullanılmıştır.

Rus dilinde *çalışma* kavramına yakın olan iki ifadeden söz edilebilir. Bunlar: *работа* ve *труд* kelimeleridir. Bu sözcükler, kimi ifadelerde birbirlerinin yerine sorunsuz bir şekilde kullanılabilirken, kimi durumlarda hem anlamsal hem de işlevsel olarak birbirlerinden ayrılmaktadırlar. *Работа* kelimesi Türkçede “*çalışma, iş*” anlamlarına karşılık gelirken, *труд* kelimesi “*iş, emek*” sözcüklerine denk gelmektedir. Cümle içerisinde bu sözcükler daha geniş anlamlar kazanmaktadırlar. *Работа* kelimesinin sözlük anlamına bakacak olursak: 1) bir enerjinin diğer bir enerjide dönüştürülme süreci, sürekli olarak eylem halinde olma: *бесперебойная работа машины* (makinanın devamlı çalışması), *работа сердца* (kalbin çalışması); 2) Uğraş, emek: *физическая и умственная работа* (fiziksel ve zihinsel iş), *срочная работа* (acil iş), *общественная работа* (sosyal hizmet), *провести большую работу* (büyük bir çalışma yapmak); 3) Gelir kaynağı olarak uğraş, hizmet, iş: *снять с работы* (işten çıkartmak), *поступить на работу* (işe girmek), *идти на работу* (işe gitmek); 4) Bir şeylerin üretilmesi, işlenmesine yönelik üretim faaliyetleri: *сельскохозяйственные работы* (tarım işi), *ремонтные работы* (tamir işleri); 5) Emek sonucu ortaya çıkan ürün, hazır ürün: *печатные работы* (basılı eserler), *выставка работ художника* (ressatın eserlerinin sergisi); 6) üretim sürecinde üzerinde çalışılması gereken iş: *надомники*³¹ *берут работу на дом* (çalışanlar işi evde yapıyorlar); 7) işin kalitesi, yapılış biçimi: *топорная работа* (beceriksiz yapılmış bir iş) (Ojegov ve Şvedova 637).

Труд ise, 1) üretim araçları yardımıyla maddi ve manevi değerler yaratmayı amaçlayan etkili insan faaliyeti: *физический и умственный труд* (fiziksel ve zihinsel iş), *люди труда* (çalışan insanlar/emekçi insanlar), *охрана труда* (işgücünün korunması); 2) iş uğraş: *тяжёлый труд* (ağır iş), *заплатить за труды* (emekleri için ödeme yapmak); 3) bir şeye ulaşmak için gösterilen çaba, gayret: *взять на себя труд что-л. сделать* (bir şey yapmak zahmetine girişmek), *не дал себе труда подумать* (düşünme zahmetine girmedi); 4) bir iş, eylemin sonucu, eser: *труд всё жизни* (tüm

³¹ İşletme tarafından kendisine emanet edilen işi evde yerine getiren çalışanlara verilen isim.

yaşamının emeği), *научный труд* (bilimsel çalışma/eser), *список печатных трудов* (basılı eserler listesi) anlamlarına sahiptir (Ojegov ve Şvedova 814).

Yukarıda her iki açıklamadan yola çıkacak olursak, açıklamalardan sonra gelen bazı ifadelerin birbirlerinin yerine kullanılmaları mümkünken, aynı açıklamada verilen örneklerden sadece bazıları *труд* ve *работа* kelimeleriyle kullanılabilir. Örneğin, *работа* kelimesinin 2. açıklamasında verilen *физическая и умственная работа* (fiziksel ve zihinsel iş) *труд* kelimesi ile de kullanılabilirken, *срочная работа* (acil iş), *провести большую работу* (büyük bir çalışmada bulunmak) bunun dışında kalmaktadır. *Общественная работа* (sosyal hizmet) *труд* sözcüğü ile aynı paradigmada yer alsa da işlevsel açıdan birinci ifade daha yaygındır. Yine aynı şekilde 5 numaralı “emek sonucu ortaya çıkan ürün” açıklamasında ilk örnek *труд* ile aktarılabilirken, ikinci örnekte kullanım açısından bu mümkün değildir. Krş.: *печатные работы* = *печатные труды* (basılı eserler), *выставка работ художника* = *выставка трудов художника* (ressamın eserlerinin sergisi). *Труд* kelimesinin açıklamalarına bakacak olursak, ikinci açıklamada olduğu gibi söylemde bir iş, uğraş durumu söz konusu ise, *тяжёлый труд* = *тяжёлая работа* ve *заплатить за труды* = *заплатить за работы* örnekleri *работа* kelimesiyle birlikte kullanılabilir. Son olarak, 4 numaralı açıklamada bilimsel eserler söz konusu ise işin içerisinde hem iş hem emek hem de çalışma girdiğinden ötürü ifadeler her iki kelime ile de aktarılabilir: *научный труд* = *научная работа*, *список печатных трудов* = *список печатных работ*. Son örneğimizde ise, dilde kullanım ve ifade tercihi olarak *труд* kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir.

Sonuç

Bu inceleme bize, her halkın kavramlar arasındaki ilişkileri farklı biçimlerde düzenleyerek, her dilde sadece ona özgü kelimeler, söz öbekleri ve sentaks yapıları ile söz dizilişlerinin mevcut olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Dildeki kelimeler esasında sonsuz olarak çok çeşitli olgulara işaret edebilir. Bir gösteren (biçim) her zaman için “bilinen” gösterileni (anlamı) karşılayamayabilir. Anlam ise sahip olduğu biçim ile sahip olduğu uyumun dışına çıkarak başka şekillerde aktarılma özelliği gösterebilmektedir. Bu durum tam da çok anlamlı kelimelerde görülen biçim ve anlam arasındaki asimetric ilişkiyi bize yansıtmaktadır. Çok anlamlı bir kelimenin biçim ve anlam arasındaki bu “istikrarsız dengesi” dildeki diğer birimler iletişim işlevini yürütürken aynı anda hem sabit hem de belirli durumların gereklilikleri doğrultusunda değişken olabilmektedir. Belirli bir duruma uyum gösteren sözcükler yavaşça değişime uğrarken, bu değişiklik kısmi olarak

gerçekleşir. Kelime şekil olarak aynı kalsa da değişim anlam genişlemesinde görülür. Bu anlamsal genişleme çoğunlukla anlam ile nesne arasındaki benzerlikten ileri gelmektedir. Anlamsal bazda benzerlik gösteren kelimelerin çoğunda ise çok anlamlılık vardır. Bu nedenle çok anlamlı kelimeler ile aktarılan nesnelere arasında benzerlik olması tahmin edilebilir olma özelliklerini arttırmaktadır. Bu bakımdan çok anlamlı kelimeler, tek bir yapı ile aktarılan, metin içerisinde yan yana geldiği diğer kelimelerle anlamsal sınırlarını çizen, içte daha derin bağımız anlamlara sahip sözcüksel anlamsal ilişkiler bütünüdür. Kelimeleri oluşturan, işaret ve anlam arasındaki asimetrik ilişkinin kavranması, sadece sözcüksel bazdaki çok anlamlılığın değil, dilin bütünsel olarak anlaşılması açısından önemlidir. Bunun için eğer bir kelime çok anlamlı ise, kelimenin anlam incelemesinin şekilden anlama doğru semasiyolojik yaklaşım ile yapılması, şeklin sahip olduğu tüm anlamsal özelliklerin sunulması bütüncül bir öğrenme şeklinin faydalarını ortaya koyacaktır, böylelikle öğrenci sadece tek bir şekil-anlam ilişkisi ile nesnelere adlandırmanın ötesine geçmesinin gerekliliğinin farkında olmuş olacaktır.

Eş anlamlı olan kelimeler olarak adlandırdığımız yakın anlamlı sözcükler dilde devamlı olarak ortaya çıkan sözcüklerdendir. Devamlı olmasının nedeni ise konuşanların halihazırdaki nesnelere anlamsal özelliklerini zenginleştirerek bir nevi kendi dillerini de zenginleştirmelerinden ileri gelmektedir. Rus dilinde eş anlamlı kelimelerin ortaya çıkışı çoğu zaman Rusça kökenli kelimelere anlamsal benzerlik gösteren yabancı kökenli kelimeler (*самолёт*³² - *аэроплан*) ile meydana gelebilmektedir, kimi zaman da bu durumun tam tersi söz konusudur (*геликоптер*³³ - *вертолёт*). Ancak eş anlamlı kelimelerin kullanımını zorlaştıran bir etken daha vardır ki o da kelimelerin stilistik özellikleridir. Her bir kelimenin kullanım alanının yanı sıra bir kelimenin dil düzleminde yan yana gelebileceği değerler dizisinin Rusçayı yabancı dil olarak öğrenenler için belirsiz olması da bu kelimelerin öğrenimini zorlaştırmaktadır. Burada ise anlamdan şekle olan onomasyolojik yaklaşımı dikkate almamız gerekir. Anlamsal olarak birbirine yakın olan birçok seçenek içerisinde konuşmacının söylenmek istenen anlamı belirleyerek bu anlamı en iyi şekilde aktaracak olan biçimi seçme nedenleri aralanabilir. Bu bakımdan anlamdan şekle yapılan anlam incelemelerinde kelime, bir kişinin kafasında beliren bir görüntü, resim veya fikrin yansımasıdır, başka bir deyişle nihayetinde kişinin bireysel düşünce

³² Rusça kökenli – сам ‘kendi’ ve лететь ‘uçmak’ ifadelerinden “kendi uçan” anlamında uçak, Fransızca kökenli aero ‘hava’ ve plane ‘düzlük’ ifadelerinden “hava düzlüğü” anlamında uçak.

³³ Fransızca kökenli helikopter sözcüğü ile Rusça kökenli вертеть döndürmek, çevirmek ve uçmak anlamlarındaki лететь fiil köklerinden türemiştir: верт-о-лет.

yapısının yansımasıdır. Buradan hareketle, onomasyoloji, sadece olguların adlandırılması ile ilgilenmez, konuşanın kafasında o olgunun nasıl şekillenerek dile yansıdığı ile ilgilenir. Bu bakımdan onomasyolojide, konuşmacının niyetini ve bu niyetin uygulanması için dilbilimsel araç seçimini, yani konuşmacının bireysel anlamsal görevi dikkate alınır. Bütün bunlar, kelimenin seçimini veya anlamsal olarak birbirine yakın kelimeler dizisinin oluşturulmasını etkiler. Konuşanın seçerek kullandığı ve dil birimine yüklediği kelimenin anlamı, yan yana geldiği diğer ifadelerle değişebilir. Bu bakımdan eş anlamlı kelime seçimlerinde esasında kişinin ne aktarmak istediği önemlidir. Çünkü sözlük anlamından ayrı olarak bir kelimenin anlamı, bireyin düşünsel özellikleri ile anlam değişikliğine uğrayarak şekillenmektedir.

KAYNAKÇA

- Demirci, Kerim. *Türkoloji için Dilbilim: Konular, Kavramlar, Teoriler*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Demiriz, Elena. *Rusça ve Türkçe: İki Dil, İki Kültür*. İstanbul: Multilingual, 2009.
- Kıran, Zeynep ve E. Ayşe Kıran. *Dilbilime Giriş: Dilbilgisinden Dilbilime*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992.
- Kolçina, Olga. "Semasiologiçeskiy i onomasiologiçeskiy podhodı k izuçeniyu yazıkovoy liçnosti". *Vestnik Nijegorodskogo universiteta im. N.İ. Lobaçesvskogo*. 3. 1 (2010): 332-335.
- Kovalyova, Anna. Etapı rabotı s leksikoy pri obuçenii RKİ. *Vestnik BECTHIK Vronejskogo gosudartsevennogo universiteta. Seriya: Lingvistika i mejkulturnaya kommunikatsiya* 2 (2013): 231 – 233.
- Kozan, Olena. *Onomasyoloji: Kuramdan Bilime Doğru*. Ankara: Nobel Yayın, 2020.
- Kubriyakova, Elena. *Nominativniy Aspekt Reçevoy Deyatelnosti*. Moskva: Nauka, 1986.
- Kuzmiç, İrina ve Natalia Lariöhina. *Padeji, ah Padeji!: Sbornik Uprajneniy po Glagolnomu Upravleniyu*. Moskva: Russkiy yazık, 2005.
- Laskareva, Elena, R. *Progulki po Russkoy Leksike*. St. Petersburg: Zlatoust, 2010.
- Natsionalniy korpus russkogo yazıka, Rusça Ulusal Derlemi. 2021. Web. 20 Ocak 2021.

Novikov, Leoind ve diğerleri. *Sovremenniy Russkiy Yazık*. St. Peterburg: İzd. Lan, 2003.

Ojegov, Sergey ve Natalia Şvedova. *Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıkı*. Moskva: İti Tehnologii, 2003.

Rozental, Ditmar. *Spravoçnik po Russkomu Yazıkı: Praktiçeskaya Stilistika*. Moskva: OOO Astrel, 2011.

Şahin, İbrahim. *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi, 2019.

Şukin, Anatoliy. *Praktiçeskaya Metodika Obuçeniya Russkomu Yazıkı kak İnostrannomu*. Moskva: Russskiy yazık, 2003.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2002.

“Wikislovar” *Online Sözlük*. Web. 27 Ocak 2021.

Summary

In teaching foreign language, it is very important to teach vocabulary because the vocabulary is necessary not only for the acquisition of the language by the student, it is directly related to the speaking, listening, comprehension and writing skills. In this respect, vocabulary is the basis of communication, because it directly affects the language skills. A student, who does not know the structural, semantic, functional and syntactic features of the words in the language, will not be able to know where and how the words should be used and will often make mistakes in their usage. The division of the language into two types, that is verbal and written, affects the usage areas of the words and this might not only make the process of learning vocabulary difficult, but in some cases, it might be difficult to understand. Along with this, due to the reflection of cultural differences in the language and influence of the linguistic system or paradigm, formed by each nation in its own way, a person, studying a foreign language, may come across the deviations from his usual cognitive and intellectual processes. In the researches, aimed at the development of the vocabulary of the language, the conceptual meanings of words and expressions are studied within the framework of lexicology. Besides, the semantics, which is another branch of science, that studies the meanings of language units, comes to prominence. Semantics, which is the most important element of the language, plays a great role in expressing and perceiving a meaning, and mediates some other functions of the language, primarily its functionality. Semantics studies both the lexical and grammatical structure of the language. In other words, it deals with both the conceptual meaning of a word and the peculiarities of the linguistic tools, used in

expressing this concept. In this context, the analysis of the concepts meanings takes place in two directions. While one of the directions focuses on the fact, to which concept the word is related and what meanings it contains, the other one determines the expressions of this concept in the language based on the concept. The first area (course) is called semasiology and the second one is called onomasiology. Semasiology, which means from form to meaning, reflects the listener' focus point from the form of expression to its meaning; onomasiology, means from meaning to form, "from the semantic aspect of the discourse to its expressive aspect, to its form structure" and constitutes the focus of the speaker. Accordingly, within the framework of semantics the word studies are performed on the basis of two approaches.

During communication, the person who speaks creates a text in his/her mind and chooses by means of which words he/she can convey his/her thoughts. In doing this, the person, proceeding from the words meanings, determines the form of this meaning, in other words, while looking for a suitable word he moves from meaning to form. When the speaker is thinking what he/she wants to say, he/she asks himself/herself the following question: " By means of which word or words can I convey the thought that appeared in my mind?" The speaker expresses what he/she wants to say by choosing the word that determines the meaning among many words that reflect a similar meaning, that is, he/she performs the transfer of meaning. For example, in order to transfer a positive feeling or approach to an object or a person, first a chain of words reflecting these thoughts and feelings appears in the mind.

After we define the meaning of this or that concept, which we want to convey, for example the meaning of the word "beautiful", some other words, which are able to convey this meaning, begin to appear in our mind: хороший (good), как на картине (just like at the picture), интересный (interesting), прекрасный (wonderful), красота (beauty), блестящий (glamorous), божественный (divine), великолепный (gorgeous), etc. As a result of these options, the speaker chooses the most appropriate expression for his / her thought. For example, he chooses the best language tool which can reflect the beauty of a painting and conveys it: *великолепная картина!* (a gorgeous picture!). The listener hears the words of the speaker, perceives the text he has created, understands that the uttered expression is a word that reflects a positive emotion, and thus moves from form to meaning. While the speaker conveys what he wants to say, choosing the most appropriate from an infinite number of words, the listener, drawing a conclusion from what was said, or rather from the form of the

uttered word, determines its meaning. In fact, such an approach ensures that the words in the language are better understood and learned, since it can explain what concepts in the language correspond to and which expressions can be used in the most accurate and most appropriate way while conveying a concept. In this study, an attempt was made to explain through the analysis of examples of synonymous and polysemous words, how the acquisition of words in the process of teaching and learning the vocabulary of the Russian language can be carried on, by using the approaches "from form to meaning" (semasiology) and "from meaning to form" (onomasiology). Words with multiple meanings, using the approach 'from form to meaning' also known as semasiological approach, and synonyms, using the approach 'from meaning to form' also known as onomasiological approach were analyzed. At the same time, an attempt to show the advantages of the analysis of the words and meanings based on the semasiological and onomasiological approach, especially in the study of synonymous and polysemous words has been made. The aforementioned approaches have been considered and the study has been extended by analyzing the example sentences. The aim of this study is to reveal the difficulties in learning Russian vocabulary and to show how semasiological and onomasiological approaches can be the guiding methods in overcoming these difficulties. As a result, this study shows us once more that each nation, organizing the relations between the concepts in different ways, has the unique words, phrases, syntactic structures, and paradigm, peculiar only to their language.

The words in the language can actually point to an infinite variety of signs. A signifier (form) may not always correspond to the "known" signified (meaning). On the other hand, the meaning by means of which the form is transmitted and expressed can go beyond the usual, thus it shows its ability to be conveyed by means of other words. This situation reflects the asymmetrical relationship between the form and meaning seen in polysemic words. While other units of the language perform a communicative function, the "unstable balance" between the form and meaning of polysemous words can be both stable and changeable in accordance with requirements of certain situations. While the words in the language, adapting to certain situations, are slowly transforming, the change occurs partly. Although the word remains the same in its form, the change can be seen in the meaning extension. This semantic extension is mostly related to the similarity between the meaning and object. For most of the words, which are similar in their semantic basis, the polysemy is typical. For this reason, the similarity between the polysemic words and the conveyed objects increases their predictability. In this respect, the polysemantic

words are a set of lexical-semantic relations, having deeper internal meaning and conveying through a single structure, drawing their semantic boundaries with other words with which they are used in the text. The understanding of the asymmetric relationships between the sign and meaning, composing the words, is important not only for understanding of lexical polysemy, but also for the language as a whole. Therefore, if a word is polysemantic, the analyzing of the meaning of the word, using a semasiological approach from form to meaning and presenting all the semantic characteristics (features) of the form will reveal the advantages of the holistic teaching of the vocabulary of the Russian language.

The words, close in their meaning, which we call synonyms, are the words that constantly appear in the language. The reason for its continuity is that speakers, enriching the semantic properties of the existing objects, enrich their own language. The appearance of synonyms in Russian can often occur among the words of foreign origin (самолёт - аэроплан), which are semantically similar to words of Russian origin, and sometimes vice versa (геликоптер - вертолёт). However, there is another factor, which complicates the usage of synonyms - the stylistic features of the words. Besides, the usage of each word in the language, the uncertainty of the syntagmatic structure of the Russian language, due to which the words can be used together, also makes it difficult to learn Russian for foreign students. Here, we have to study the onomasiological approach from meaning to shape. Among many options, which are semantically close to each other, it is possible to reveal the reason of the choice of a particular word (this or that sign / form / signified) by the speaker, who, by defining the meaning which he wants to express (say), chooses the form which will convey its meaning in the best possible way. In this regard, in semantic analyzes carried on from meaning to form, a word is a reflection of an image, picture or idea that appear in a person's head. In other words, it is ultimately a reflection of a person's individual thinking. From this point of view, the onomasiology deals not only with signs naming, but also with the formation of these signs in the speaker's mind and the ways of their reflection in the language. In this regard, onomasiology takes into account the speaker's intention and the choice of the linguistic means for the implementation of this intention, that is, the speaker's individual semantic task. All this affects the choice of a word or the creation of a group of the semantically close words. The meaning of the words, which the speaker chooses and uses, can vary depending on other expressions with which they are used. In this regard, when choosing synonyms it is important what the speaker wants to convey. Because,

apart from the dictionary meaning, the meaning of a word is formed by changing the meaning depending on the intellectual characteristics of a person.